

Ἐάν ἀπό γραμματειακῆς ἀπόψεως ὁ Γεννάδιος Σχολάριος δύναται νὰ περιληφθῆ ἐπαξίως ἐν τῷ Πανθέῳ τῶν μεγίστων Μορφῶν τῆς καθόλου βυζαντιακῆς Λογοτεχνίας — ἂν καὶ ἡ ἐπίδρασις τῶν ἔργων του ὑπῆρξε μηδαμινή, ἐφ' ὅσον ταῦτα παρέμειναν ἄγνωστα, μηδέποτε δημοσιευθέντα, εἰ μὴ μόνον διὰ τῆς τελευταίας ἐκδόσεώς των ὑπὸ τῶν Petit-Siderides-Jugie — ἐν τούτοις ἀπὸ τε φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς σκοπιᾶς κρινόμενος ὁ ἀνὴρ, ἐμφανίζεται μελανός καὶ ἀποκρουστικός. Ὁ μελετῶν τὰ ἔργα του μαντεύει ἀπὸ τὰς ἰδίας ὁμολογίας ἢ καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἐκφράσεώς του περὶ τῶν διαφορῶν προσώπων ἢ καὶ τῶν καταστάσεων, ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶναι δεδικαιολογημένως ὑποπτος, ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τῶν διαθέσεων του καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρου του. Ἐναντὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, δείκνυται ἀντιφατικός καὶ ἀμφίροπος, οὐχὶ ἐξ ἄγνωτων προϋποθέσεων οὕτω φερόμενος, ἀλλ' ἐξ ἰδιοτελῶν καὶ πολιτικῶν, καθαρῶς προσωπικῶν βλέψεων καὶ ἐπιδιώξεων κινούμενος. Μέχρι τοῦ 1443 ἐδεικνύετο μᾶλλον φιλενωτικός. Ὑστερον μετεβλήθη εἰς φανατικὸν ἀνθενωτικόν, ἐξικνούμενον μέχρι τῶν ἄκρων καὶ ὅταν ὁ ἐθνικός κίνδυνος ἐπέβαλεν αὐτῷ συνειτωτέραν στάσιν, τούλαχιστον ἀποφυγὴν ἐξάψεως τῶν πνευμάτων, ἐν στιγμαῖς κρισιμωτάταις διὰ τὸ ἔθνος καὶ πρὸ παντὸς ἀποφυγὴν ἀποθαρρύνσεως τοῦ κατεπτοημένου πλήθους, ὁ Γεννάδιος τὸναντίον ἐξαπολύει μύδρους κατὰ τῶν Λατίνων καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτοῖς καὶ προφητεύει τὸν ἄφευκτον ὄλεθρον, γενόμενος οὕτως ὑπαίτιος ἀφαντάστου πανικοῦ καὶ τελείας ἀποθαρρύνσεως τοῦ πλήθους. Τὴν διαγωγὴν ταύτην δὲν δύναται ἢ Ἱστορία νὰ μὴ στιγματίσῃ. Καὶ ἂν ἡ ὑπὸ τοῦ Γενναδίου, ὡς πατριάρχου ἀκολουθηθεῖσα πολιτικὴ ἐπέτυχε πράγματι νὰ ἀποσπάσῃ ἀνυπολογίστου σημασίας «προνόμια» διὰ τὸ εἰς δουλείαν περιπεσόν δύστηνον Ἑλληνικὸν ἔθνος, κατῶρθωσε δ' ἄμα ν' ἀντιταχθῆ σθεναρῶς κατὰ τῆς ἀπροσμετρήτου ἐκλύσεως καὶ διαφθορᾶς τῶν συνειδήσεων ἀπὸ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματούχων καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισκόπων, μέχρι καὶ τοῦ ἀσημοτέρου γραικοῦ, ἐπέτυχε δ' ἐπίσης διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς πρώτης μετὰ τὴν Ἀλωσιν Ἀκαδημίας πρὸς μὀρφωσιν τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, νὰ διατηρήσῃ ὁπώσοῦν τὴν πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα ἔφεσιν, ἔστω καὶ διὰ βραχὺ διάστημα, οὐχ ἥττον παρέμεινε καὶ παραμένει ἡ μομφὴ κατ' αὐτοῦ, ὡς ὑπαίτιου πολλῶν δεινῶν, λόγῳ τῆς φιλαυτίας καὶ φιλοδοξίας του, χάριν τῶν ὁποίων ὠδηγεῖτο εἰς ἐμπαθεῖς ἀκρότητας, ἀπροσμετρήτου ἐθνικῆς ζημίας, ὡς τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν. Ἴδου διὰ τί ἐχαρακτηρίσαμεν ἐν ἀρχῇ τὸν Γεννάδιον ὡς τὸν «Ψελλὸν τῆς Ἀλώσεως»! Ὁ μελε-

τῶν τὰ συγγράμματα τῶν δύο τούτων Βυζαντινῶν συγγραφέων, ἀσφαλῶς θὰ εὔρη πλείστα τὰ κοινὰ μεταξύ των διὰ νὰ κάμῃ παράλληλον ἀμφοτέρων χαρακτηρισμόν, τόσον ἐν τοῖς ἀγαθοῖς, ὅσον καὶ ἐν τοῖς κακοῖς καὶ ἐπιμόμοις σημείοις. Πολυῖστωρ ὁ Ψελλός, πολυῖστωρ καὶ ὁ Γεννάδιος. Μέγας πολιτικός ὁ Ψελλός, μέγας πολιτικός καὶ ὁ Γεννάδιος· περιαιτολόγος καὶ ματαιόδοξος ὁ Ψελλός, τοιοῦτος ἐν πολλοῖς καὶ ὁ Γεννάδιος!

Ἄλλὰ τὰ ἐλαττώματα ταῦτα δὲν δύνανται νὰ ἐμποδίσουν νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν καὶ τὰ ὑπέροχα προσόντα μιᾶς μεγάλης πράγματι διανοίας καὶ ἐνὸς ἀληθινοῦ σοφοῦ. Ἡ ἔκδοσις τῶν συγγραμμάτων του ἴσως ἀπέβη ἐπὶ μειώσει τῆς ἀγαθῆς περὶ τῆς πολιτείας του παραδόσεως, ἀλλ' ἀσφαλῶς ἠύξησε τὴν ἐκτίμησιν τῆς Ἐπιστήμης εἰς τὸ πρόσωπόν του, ὡς περὶ μεγαλοφυοῦς, σοφοῦ καὶ χαλκεντέρου συγγραφέως, ἀσχοληθέντος περὶ πάντα σχεδὸν τὰ πεδία τῆς γνώσεως. Ἄν καὶ τὰ διαφέροντα αὐτοῦ στρέφονται κυρίως περὶ τὴν Θεολογίαν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν, ἐν τούτοις ἐθεράπευσεν ἐπιτυχέστατα καὶ πολλοὺς ἑτέρους κλάδους τῆς Γνώσεως. Οὕτω Γραμματικὴ καὶ Φιλολογία καὶ Ποίησις καὶ Ἱστορία, θύραθεν καὶ ἱερά, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Νομικὴ καὶ Διπλωματικὴ καὶ Ρητορικὴ καὶ Ἐπιστολογραφία περιλαμβάνονται ἐν τῇ σφαίρᾳ τῶν διαφερόντων τοῦ ὑπερόχου καλάμου τοῦ μεγαλοφυοῦς εἰς συλλήψεις, τῇ ἀληθείᾳ σοφωτάτου, πολυγλωσσώτατου καὶ ἐγκυκλοπαιδικωτάτου τούτου συγγραφέως.

III. Συγγράμματα. Ν' ἀναλύσωμεν ἐνταῦθα τὰ πολυπληθῆ τοῦ Γενναδίου ἔργα καὶ ἐκ τῆς ἀναλύσεως τούτων νὰ συναγάγωμεν εἶτα τὰ ἀπαραίτητα διδάγματα περὶ τῶν ἰδεῶν, φιλοσοφικῶν καὶ θεολογικῶν, τοῦ βαθυστοχάστου τούτου Ἀριστοτελικοῦ συγγραφέως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ἐν Βυζαντίῳ, δὲν κρίνομεν σκόπιμον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐφικτόν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ χῶρος τοῦ Περιδοκίου καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐκδόσεώς του δὲν ἐπιτρέπουσιν εἰς ἡμᾶς τοῦτο. Διὰ τοῦτο θ' ἀρκεσθῶμεν ἀπλῶς νὰ σημειώσωμεν τὰ σπουδαιότερα τῶν ἔργων του, ἀκολουθοῦντες τὴν σειρὰν τῆς ἐκδόσεως Petit-Siderides-Jugie καὶ παραπέμποντες διὰ πλείονας εἰδήσεις τὸν ἐνδιαφερόμενον εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν τῶν ἔργων τοῦ Γενναδίου.

Α' Τόμος: Α. Ῥητορικὰ ἔργα: 1. Ὁμιλίαι καὶ λόγοι πανηγυρικοί: 1. «Εἰς τὸν Εὐαγγελισμόν». 2. «Ἐπὶ τῇ παραβολῇ τοῦ Τελώνου καὶ τοῦ Φαρισαίου». 3. «Τοῦ ἀσώτου καὶ περὶ μετανοίας». 4. «Τῇ πρώτῃ τῶν νηστειῶν καὶ περὶ νηστείας». 5. «Περὶ ἐλεημοσύνης». 6. «Εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας». 7. «Περὶ τοῦ μυστηριώδους σώματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 8. «Τῇ μ. Παρασκευῇ ἐν τῷ Παλατίῳ». 9. «Εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν ἐν τῷ Παλατίῳ». 10. «Τῇ

έορτῇ τῶν Εἰσοδίων, ἐν τῇ Μονῇ τῆς περιβλέπτου». 11. «Εἰς τοὺς ἀγ. Ἀποστόλους». 12. «Ἐπὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου καὶ τῆς μετανοίας αὐτοῦ: α. Ἐπιστολὴ τοῦ μοναχοῦ Λαυρεντίου εἰς τὸν Γεννάδιον. β. Ἀπάντησις τοῦ Γενναδίου. γ. Τίνας ἂν εἶπε λόγους πρὸς ἑαυτὸν ὁ μακάριος Πέτρος ἐν τῷ κλαίειν μετὰ τὴν ἀρνήσιν». 13. «Ἐπὶ τῇ μεταστάσει τῆς Θεοτόκου». 14. «Ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἀποτομῆς τοῦ Προδρόμου». 15. «Εἰς τὴν κατὰ σάρκα Γέννησιν τοῦ Κ.ἡ.Ι.Χ.». 16. «Ἀπόσπασμα ὁμιλίας εἰς τὸν Ἁγ. Δημήτριον». 17. «Ἀπόσπασμα εἰς Ἁγ. Λεόντιον Ἀχαΐας» (Σπ. Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά τ. II (1912) 161]8).— II. Ἐπιτάφιοι: 1. «Ἐπικήδειος ἐπὶ τῷ μακαριωτάτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ κυρῷ Μάρκῳ τῷ Ἐφέσου κατὰ κόσμον Εὐγενικῷ». 2. «Ἐπιτάφιος τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως κῦρ Θεοδώρῳ δεσπότη» (1448). 3. «Παραμυθητικὸς τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ ἐπὶ τῇ μεταστάσει τῆς δεσποίνης τῆς μητρὸς αὐτοῦ». 4. «Μονωδία ἐπὶ τῇ αὐθεντοπούλῃ θυγατρὶ τοῦ δεσπότη κῦρ Δημητρίου». 5. «Ἐπιτάφιος τῷ υἱῷ τῷ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Σοφιανῷ» (1456). 6. «Γενναδίου θρήνος Ἰουνίου κ', Ἰνδικτιῶνος ὀγδόης ἐν τῷ ὄρει τοῦ Μενοικέως ἐν τῇ μονῇ τοῦ τιμίου Προδρόμου» (1460).— III. Ζητήματα ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία σύνοδον (1439): 1. «Ἐν Φλωρεντία πρὸς τοὺς ἡμετέρους». 2. «Πρὸς τὴν ἀνατολικὴν σύνοδον». 3. «Πρὸς τὴν οἰκουμένην σύνοδον ὑπὲρ εἰρήνης». 4. «Λόγος δεύτερος, ἐν ᾧ ἀναιρεῖται τὰ κωλύματα τῆς τοιαύτης εἰρήνης». 5. «Λόγος τρίτος, ἐν ᾧ τίθεται τὰ ποιήσοντα τὴν τοιαύτην εἰρήνην». 6. «Ἀναφορὰ πρὸς τὸν βασιλέα, ἐνώπιον τῆς θείας καὶ ἱερᾶς συνόδου». 7. «Ἡ παρά τῶν ἡμετέρων σταλεῖσα ἔκθεσις πρὸς Λατίνους». 8. «Ἀπολογία διὰ τὰς ἐπὶ Λατινισμῷ κατηγορίας».

B. Δογματικὰ ἔργα: I. Θεία Πρόνοια καὶ προορισμός: 1. «Περὶ θείας προνοίας καὶ προορισμοῦ». 2. «Περὶ θείου προορισμοῦ καὶ θανάτου, κατὰ τὸν μ. Βασίλειον, τῷ Ἰωσήφ τῷ ἐν Θεσσαλονίκη». 3. «Περὶ τοῦ θείου προορισμοῦ, τρίτον τῷ αὐτῷ πατρὶ». 4. «Περὶ τοῦ θείου προορισμοῦ, τέταρτον τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Ἀγαλλιανῷ». 5. «Περὶ τοῦ θείου προορισμοῦ, πέμπτον. Ὅπως ἡ θεία πρόνοια καὶ ὁ θεῖος προορισμὸς οὐκ ἀναιρεῖ τὸ χρησίμον τῶν εὐχῶν». II. Περὶ Ψυχῆς: 1. «Περὶ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ τρόπου τῆς ὑπάρξεως τῶν νοερῶν καὶ ἀθανάτων ψυχῶν». 2. «Ἐκ τοῦ πρώτου περὶ Ψυχῆς, κατὰ τὸν Γρηγόριον Νύσσης». 2β. «Περὶ τῆς λογικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ψυχῆς δεύτερον τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Μηδείας Θεοφάνει». 3. «Περὶ τῶν ἀνθρωπείων ψυχῶν, τί αὐταῖς γίνεται μετὰ τὴν τῶν σωμάτων ἀπαλλαγὴν». 4. Περὶ ψυχῶν

καὶ σωμάτων καὶ πουργατορίου τῷ Ἰωάννῃ (μοναχῷ;) δικαίῳ τοῦ Θεσσαλονίκης». 5. «Τῷ ἐντιμοτάτῳ κῦρ Ἰωάννῃ τῷ δικαίῳ τοῦ Θεσσαλονίκης ὁ Γεννάδιος χαίρειν Περὶ πουργατορίου».

B' Τόμος: C. Πολεμικὰ ἔργα κατὰ Λατίνων: I. Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος: Τμῆμα πρῶτον: Περὶ τῶν αἰτίων τοῦ σχίσματος. Τμῆμα δεύτερον: Περὶ τοῦ μακαρίου Αὐγουστίνου, καὶ καθόλου περὶ τοῦ πῶς δεῖ χρῆσθαι ἐκάστῳ τῶν διδασκάλων ἡμᾶς κατὰ ἀντιπαράστασιν ἐν ᾧ καὶ περὶ τῶν κτιστῶν εἰκόνων καθολικὴ θεωρία. Τμῆμα τρίτον: Διδασκαλία τῶν Ἑλλήνων Πατέρων. Τμῆμα τέταρτον: Ἐπιχειρήματα τῶν Λατίνων. Τμῆμα πέμπτον: «Ἐκ Πατρὸς δι' Υἱοῦ». Τμῆμα ἕκτον: Συμφωνία Ἑλλήνων καὶ Λατίνων Πατέρων.— Πίναξ ἀρίστης συγγραφῆς τῆς ἐνθάδε... τοῦ θείου Σχολαρίου. II. Περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Βιβλίον δεύτερον: Προτάσσεται «Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ὑψηλότατον καὶ εὐσεβέστατον βασιλέα Τραπεζοῦντος, κῦρ Ἰωάννην τὸν μέγαν Κομνηνόν, πρὸς δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἀναφέρεται». Τμῆμα πρῶτον: Εἰσαγωγή καὶ «οἶόν ἐστι τὸ καινοτομεῖν ἐν τοῖς θείοις». Τμῆμα δεύτερον: «Ἐν παρεξηγουμέναις ῥήσεων οἱ φρονούντες τὸν Υἱὸν ἀρχὴν τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποστάσεως ἐξηγητικόν». Τμῆμα τρίτον: «Τῶν δυτικῶν διδασκάλων προχείρως καὶ ἀληθῶς πρὸς τοὺς Ἀσιανούς καὶ τὸν κοινὸν κανόνα τῆς πίστεως ἐφελκυστικόν». Τμῆμα τέταρτον: «Τῆς ἡμετέρας δόξης ὅτι δόξα κοινὴ τῶν διδασκάλων τῆς πίστεως ἐστίν».— «Πίναξ συγγραφῆς δευτέρας θαυμασίας, σοφοῦ γ' ἐκ κρήνης βλυσάσης Σχολαρίου». III. Ὁμολογία πίστεως (μετὰ τὸ 1446).

Γ' Τόμος: C. Πολεμικὰ ἔργα κατὰ Λατίνων (συνέχεια): I. Κατὰ Λατίνων: 4. Διάλογος Νεόφρων ἢ Ἀερομυθία» (1446). 5. «Ἐλεγχος ὡς ἐν ἐφόδῳ τῶν σοφιστικῶν τρόπων τῆς εἰρήνης, οὗς οἱ λατινισταὶ περιιάδουσιν εἰς ἑξαπάτησιν ἀπλουστέραν ἐν σχήματι διαλόγου, οὗ πρόσωπα Εὐλόγιος, Βενέδικτος καὶ Ὀλβιανός». 6. «Περὶ τῶν ῥητῶν τῶν δυτικῶν, ἐφ' οἷς μάλιστα ἐρείδονται Λατῖνοι, ἀπόκρισις σύντομος καὶ σαφής». 7. «Ὅτι ἀδύνατόν ἐστι καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προβολέα εἶναι τοῦ Πνεύματος». 8. «Ἐπιχειρήματα τῶν Γραικῶν». 9. «Ἀπολογία σύντομος ὑπὲρ τοῦ μὴ δέχεσθαι τοὺς ὑγιαίνοντας τῶν Γραικῶν τὴν ἐν Φλωρεντία σύνοδον καὶ τὴν ἐκεῖ κακῶς ὀρισθεῖσαν ἔνωσιν. Ἐγράφη δὲ μετὰ τὴν βασιλέως Ἰωάννου τελευτήν». 10. «Κατὰ Βησσαρίωνος» (ἀπόσπασμα). 11. «Ἐκ προτροπῆς τῆς ἱερᾶς συνάξεως τῶν τοῦ πα-

τρίου καὶ ἀληθοῦς δόγματος ἀντιποιοιμένων, Πρὸς Δημήτριον τὸν Παλαιολόγον (1450). 12. «Τῷ μεγαλοπρεπεστάτῳ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ περιφανεστάτῳ ἄρχοντι τῷ μεγάλῳ δουκί (Λουκᾶ Νοταρᾶ)». 13. «Πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. Κατὰ τῆς ἐνώσεως» (12 Μαρτίου 1452). 14. «Διακήρυξις τῆς 1 Νοεμβρίου 1452». 15. Διακήρυξις τῆς 15 Νοεμβρίου 1452 κατὰ τῆς ἐνώσεως: «Ἐστάλη τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, τῷ μεγάλῳ ἐκκλησιάρχῃ τῷ Σιλβέστρῳ καὶ τῷ χαρτοφύλακι τῷ Ἀγαλλιανῷ, τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐμνηύθησαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ εἰς τοῦ Ξυλαλαῖ τοῦ παλάτιον καὶ ἦν αὕτη ἡ πρώτη φορά μετὰ τὸ συσχευασθῆναι πάντα ἰδίως διὰ τοῦ καρδινάλιου καὶ τῶν τριῶν ἀρχιερέων τοῦ ἐνιαυτοῦ τούτου». 16. «Διακήρυξις (μανιφέστον) πρὸς τοὺς κατοίκους Κωνσταντινουπόλεως (27 Νοεμβρίου 1452: Ταύτη τῇ ἡμέρᾳ διεδόθη τὸ παρὸν εἰς ὅλην τὴν πόλιν καὶ ἴσα πολλὰ μεταγραφέν, πρὸ ἕξ μηνῶν τῆς ἀλώσεως». 17. «Ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Χαροσιανεῖτου (25 Δεκεμβρίου 1452). Λόγος ἐπιστολιμαῖος τῷ δεσπότη Δημητρίῳ, ἐν Πελοποννήσῳ». 18. «Πίναξ ἀνθενωτικῶν ἔργων». 19. «Ἐρῆνος ἐπὶ τῇ διακηρύξει τῆς ἐνώσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν Ἰανουάριον 1453: «Ἐπὶ τῇ δι' ἐγκατάλειψιν Θεοῦ ματαίᾳ καὶ ἀλόγῳ καὶ ἀσυνειδήτῳ καινοτομίᾳ τῆς πίστεως». 20. Ἡ πρὸς τὸν βασιλέα ἀναφορὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν λοιπῶν» κατὰ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου (Νοέμβριος 1452). 21. Σημείωμα τῶν ὑπογραψάντων τὴν ἐνωσιν ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Φλωρεντίας. 22. Ἀπόσπασμα «Ἐκ τοῦ τῶν θεολογικῶν τρίτου: πρὸ τῆς ἀλώσεως». (Κατὰ τῶν ἀζύμων). II. Πολεμικά κατὰ Βαρλααμιτῶν: I. «Πρὸς κύρ Ἰωάννην τὸν Βασιλικὸν ἐρωτήσαντα περὶ τῆς τοῦ μακαρίου Θεοδώρου τοῦ Γραπτοῦ ῥήσεως, ἀφ' ἧς οἱ ματαιόφρονες Ἀκινδυνισταὶ θορυβοῦσιν· ἔτι δὲ καὶ περὶ ὧν οἱ αὐτοὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου σοφίζονται». 2. «Περὶ τοῦ πῶς διακρίνονται αἱ θεῖαι ἐνέργειαι πρὸς τε ἀλλήλας καὶ τὴν θείαν οὐσίαν, ἧς εἰσιν ἐνέργειαι, καὶ ἐν ἧ εἰσιν». III. Κατὰ τῆς Σιμωνίας (1451): Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον. IV. Κατὰ Ἰουδαίων: I. «Ἐλεγχος τῆς ἰουδαϊκῆς νῦν πλάνης ἕκ τε τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν προθέσεως: ἐν σχήματι διαλόγου» (1464). 2. «Ἐκ τῶν περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ προφητειῶν αἱ σαφέστεραι ἐνταῦθα ἐτέθησαν, πλείστων οὐσῶν ἐν πᾶσι τοῖς τῶν προφητῶν λόγοις». D. Λύσεις ἀποριῶν γραφικῶν καὶ θεολογικῶν: I. Λύσεις ἀποριῶν τινῶν ἐπὶ τῇ θείᾳ Γραφῇ: 1. «Εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ρητόν· τὸ Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί με ἐγκατέλιπες;». 2. «Περὶ τῆς ἀφῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος, ὅπως τῇ μὲν Μαγδαληνῇ

ἐκωλύετο, ἐπετράπη δὲ τῷ Θωμᾶ». 3. «Περὶ τῆς ἀρνήσεως τοῦ Πέτρου καὶ τῆς τοῦ ἀλέκτορος φωνῆς». 4. «Περὶ τῆς ὥρας καθ' ἣν ἐσταυρώθη ὁ Δεσπότης ἡμῶν». 5. «Περὶ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως». 6. «Περὶ τῶν ἐν παραδείσῳ ξύλων, τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου καὶ τῆς γνώσεως». II. Λύσεις ἀποριῶν θεολογικῶν: 1. «Εἰ μία οὐσία Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιος Πνεύματος, πῶς ἐνανθρωπήσαντος τοῦ Υἱοῦ, οὐχὶ καὶ ὁ Πατὴρ καὶ τὸ Πνεῦμα συνενθρωπήσαν, ἢ πῶς τέλειος Θεὸς ὁ Χριστὸς μὴ κάκεινων συνενανθρωπήσαντων». 2. «Πρὸς τινα φίλον, λύσις ζητήσεως περὶ τῆς ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ ἀνθρωπότητος. Ἐκ τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τῆς ἐν τῷ ὄρει τοῦ Μενοικέως, ἐν τῇ τρίτῃ ἀπαλλαγῇ τῆς εἰς τὴν πόλιν τρίτης ἀνόδου βιαίας ἡμῶν καὶ χάρις τῷ ἐλευθερώσαντι ἡμᾶς ἐκεῖθεν Θεῷ. Τῷ ἀρίστῳ καὶ συνετῷ καὶ λογίῳ ἀνδρὶ, κυρίῳ Θεοδώρῳ τῷ Βρανᾶ» (1464). 3. Διὰ τί τὸν μὲν πρόσθεν χρόνον θαύμασιν ὁ Θεὸς τοὺς μὲν μὴ πιστεύοντας προσῆγε τῇ πίστει, τοὺς δὲ πιστοὺς ἐτίθει βεβαιότερους... νῦν δὲ τοιοῦτον οὐδὲν γίνεται». 4. «Περὶ τῆς ἐν τῷ Δεσπότη ἡμῶν Χριστῷ ἀνθρωπότητος». 5. «Ὅτι οἱ ἄγγελοι οὐ προκόπτουσιν εἰς τὴν μακαριότητα μετὰ τὸ βεβαιωθῆναι ἐν αὐτῇ, καίτοι τι τῆς προκοπῆς λαμβάνουσιν». 6. «Περὶ τῆς ἐωθινής καὶ ἑσπερινῆς ἐν ἀγγέλοις λεγομένης γνώσεως». 7. «Περὶ τῶν τὰ φαῦλα πραττόντων, πότερον ἄκοντες πράττουσιν ἢ ἐκόντες, ἀπορία καὶ λύσις». 8. «Περὶ τῶν κατ' ἀρετὴν ἔργων, ὧν ἄνευ ἢ πίστεως ἀκαρπὸς ἐστὶ τοῖς πιστεύουσιν». 9. «Περὶ τοῦ ἀσυγκρίτως ἐνδοξοτέραν εἶναι τῶν Σεραφίμ τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον». 10. Ἀπόδειξις ὅτι μείζων πάντων τῶν ἁγίων ὁ ἅγιος Παῦλος». 11. «Ἐν τῇ τρίτῃ εἰς τὴν πόλιν βιαίῳ ἀνόδῳ» (περὶ διακρίσεως τῶν τριῶν προσώπων» (1464). E. Ἀπολογητικὰ ἔργα: I. Ἀπολογητικὰ ἀπευθυνόμενα πρὸς Μουσουλμάνους: 1. «Περὶ τῆς μόνης ὁδοῦ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Συνεγράφη δὲ καὶ ἀραβικῶς ἠρμηνεύθη καὶ ἐδόθη ζητήσασιν, μετὰ τὰς διαλέξεις ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ τὰς δευτέρας». 2. «Δεύτερον περὶ τῆς ἡμῶν πίστεως καὶ συνετέθη ὡς οἶόν τε σαφές καὶ εὐπαράδεκτον τοῖς ἀμυήτοις». 3. «Ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις περὶ τῆς θεότητος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Συμπληρωματικὰ κατὰ Λατίνων: «Μάρκου μητροπολίτου Ἐφέσου τοῦ Εὐγενικοῦ κεφάλαια συλλογιστικὰ πρὸς Λατίνους. Ἀποκρίσεις δὲ πρὸς ταῦτα... τοῦ Σχολαρίου ἐξ αἰτήσεως τοῦ μακαρίου πατριάρχου κυρίου Γρηγορίου τοῦ νέου ὁμολογητοῦ».

Δ' ΤΟΜΟΣ: Πολεμικά κατὰ Γεμιστοῦ Πλήθωνος: 1. «Κατὰ

τῶν Πλήθωνος ἀποριῶν ἐπ' Ἀριστοτέλει». 2. Ἐπιστολή «τῷ Ἐφέσου» σὺν τῇ ἀποστολῇ τοῦ προηγουμένου βιβλίου. 3. «Πρὸς Πλήθωνα ἐπὶ τῇ πρὸς τὸ ὑπὲρ Λατίνων βιβλίον αὐτοῦ ἀπαντήσῃ ἢ κατὰ Ἑλλήνων (1450). 4. «Ἐπιστολή τῇ βασιλίσση περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμιστοῦ (Περὶ Νόμων (1454/6)). 5. «Περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γεμιστοῦ, καὶ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς πολυθείας» (Πρὸς τὸν Ἐξαρχον Ἰωσήφ, μετὰ τὸ 1456). 6. «Περὶ τοῦ ἐνός ἐν Τριάδι Θεοῦ ἡμῶν καὶ πάντων τῶν ὄντων δημιουργοῦ, καὶ κατὰ ἀθέων ἤτοι αὐτοματιστῶν καὶ κατὰ πολυθέων» (μετὰ τὸ 1456).— **Ποιμαντικὰ καὶ ἀσκητικά:** 1. «Ἄ δεῖ τὸν ἀρχιερέα ἐξ ἀνάγκης ἐπίστασθαι καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκειν» (Ἐνταῦθα λέγει περὶ τῶν δώδεκα ἄρθρων καὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων). 2. «Ἐπιστολή τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς κῦρ Μαξίμῳ, τῷ κατὰ κόσμον Σοφιανῷ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐνασκούμενοις τῇ ἀγίᾳ μονῇ τοῦ Σινᾶ ὀσιωτάτοις ἱερομονάχοις καὶ μοναχοῖς». 3. «Ἐπιστολή τῷ μοναχῷ τῷ Σινᾶ Ἰωακείμ». 4. «Ζητήματα καὶ ἐρωτήσεις τοῦ εὐσεβεστάτου δεσπότη Σερβείας κῦρ Γεωργίου... Ἀποκρίσεις τοῦ πατριάρχου» (1456/7). 5. «Ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς πόλεως καὶ τῇ παραιτήσῃ τῆς ἀρχιερωσύνης» (1455). 6. Ποιμαντορικὴ ἐγκύκλιος ἐπὶ τῇ παραιτήσῃ του (1455/6). 7. «Τῇ ἀδελφῇ τῆς βασιλίσσης, τῇ κυρᾷ Σωφροσύνη τῇ ἐν μοναχαῖς ὀσιωτάτῃ καὶ αἰδεσιμωτάτῃ». 8. «Περὶ τῆς πρώτης τοῦ Θεοῦ λατρείας, ἢ νόμος εὐαγγελικὸς ἐν ἐπιτομῇ. Αὐτοσχεδῶς καὶ εὐλήπτως ἐξεδόθη μοναχῷ τινι φίλῳ ζητήσαντι». 9. «Ἀπολογία περὶ τῆς σιωπῆς πρὸς τὸν αὐτόν» (Θεόδωρον Βρανᾶν, τῷ 1464). 10. «Περὶ διαφορᾶς τῶν συγγνωστῶν καὶ θανασίμων ἀμαρτημάτων σύντομον σαφές». 11. «Παραινετικὸν εἰς ἀμαρτωλόν». 12. Ἀπόσπασμα ἐκτενές ἐκ παραμυθητικῆς τινος Ἐπιστολῆς. 13. «Κεφάλαια πάνυ ὠφέλιμα». 14. «Ἀναγκαῖα ζητήματα ἠθικά».— **Λειτουργικὰ καὶ ποιητικά:** **Λειτουργικά:** 1. «Εὐχαὶ μετανοιῶν καὶ μερικαὶ τῶν Ψαλμῶν ἐπιτομαὶ ἐν συνόψει». 2. «Εὐχὴ εἰς τὸν Πατέρα». 3. Ἡ ἐπτάρθμος εὐχὴ μετὰ ἀναπτύξεως ἢ διδαχθεῖσα ὑπὸ τοῦ δεσπότη ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». 4. «Εὐχὴ εἰς τὸν ἀναρχον Πατέρα καὶ οὐράνιον βασιλέα, ὑπὲρ σωτηρίας τῆς Πελοποννήσου». 5. «Εὐχὴ εἰς τὸν ἕνα καὶ τρισυπόστατον Θεόν». 6. «Ἐτέρα εὐχὴ. 1454/6». 7. «Εὐχὴ ἑτέρα πρωτῆ». «Εὐχὴ εἰς τὸν Κ. ἢ. Ἰ. Χ.». 9. «Εὐχὴ εἰς τὸν Κ. ἢ. Ἰ. Χ.», 10. «Εὐχὴ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς νυκτός». 11. «Εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον εὐχὴ». 12. «Εἰς τοὺς μακαρίους πάντας, εἴτε ἀγγέλους εἴτε ἀνθρώπους». **Β' Ποιητικά:** 1. Συνεσίου εὐχὴ δι' ἐπῶν... μεταφρασθεῖσα εἰς τὸ σαφέστερον τοῖς πολλοῖς». 2. Ἐκ τῶν ἐμμέτρων εὐχῶν: Εἰς Πατέρα, Χριστόν, Θεοτόκον, τίμιον Σταυρόν, Ἰωάννην τὸν Πρόδρομον καὶ εἰς

τοὺς ἀγ. Ἀποστόλους. 3. Ἐπιτάφιον ἐπιγραμμα εἰς Δημήτριον Λάσκαρην, τὸν ὡς μοναχὸν θανόντα ὑπὸ τὸ ὄνομα Δανιήλ (1431;). 4. Ἐπὶ τῆς ματαιότητος τοῦ κόσμου. 5. «Στίχοι ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Μακαρίου, τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Παντοκράτορος». 6. «Ἐπιτάφιοι στίχοι εἰς Θεόδωρον Σοφιανόν» (1456). 7. Ἰαμβικὴ ἀκροστιχίς. 8. «Εἰς τὸ σωτήριον πάθος». 9. «Ἀλφάβητος παραινετικὴ πρὸς τοὺς νέους». 10. Ἐπιτάφιοι στίχοι εἰς Μᾶρκον τὸν Ἐφέσου (444;). 11. «Παράκλησις ὑπὲρ σωτηρίας τῆς Πελοποννήσου». 12. «Ὕμνος εἰς τὸν Θεὸν μετὰ δεήσεως». 13. «Εἰς τὸν ἐν ἀγίοις πατέρα ἡμῶν καὶ θαυματουργὸν Γρηγόριον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης τὸν Παλαμᾶν κανών».— **Ἐπιστολά:** **Α' Πρὸ τοῦ 1450:** 1. Ἰωάννη μαθητῆ. 2. Τοῖς ὁμιληταῖς. 8. Πρὸς Ἰωάννην μαθητῆν. 4. Τῷ αὐτῷ. 5. Τῷ αὐτῷ (1435). 6. Τῷ δεσπότη κυρῷ Θεοδώρῳ. 7. Τῷ αὐτῷ. 8. Τῷ παπᾷ κυρῷ Βησσαρίωνι. 9. Δημητρίῳ τῷ Μακριανῷ. 10. Τῷ Μακαρίῳ. 11. Τῷ βασιλεῖ. 12. Τῷ κυρῷ Ἰωάννη διακόνῳ τῷ Εὐγενικῷ. 13. Τῷ δεσπότη κυρῷ Κωνσταντίνῳ. 14. Τῷ παπᾷ κυρῷ Βησσαρίωνι. 15. Τῷ πάπῃ Εὐγενίῳ. 16. Τῷ Φιλέλφῳ εἰς Μεδιόλανα. 17. Ἀλεξίῳ τῷ Λάσκαρι. 18. Ἀγνώστῳ. 19. Τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως. 20. Τῷ μεγάλῳ χαρτοφύλακι τῷ Βαλσαμών. 21. Ἀμβροσίῳ. 22. Μάρκῳ Λειπομάνῳ, ἐν Βενετίᾳ. Ἀπὸ Φλωρεντίας ἐγράφη. 23. Ἀγνώστῳ. 25: Μάρκῳ Ἐφέσου (1440). 25. Τῷ πρίγκιπι εἰς Πελοπόννησον. 26. Παῖσι εἰς Κρήτην. 27. Τῷ Ἀσάνη, εἰς Λήμνον. 28. Τῷ βασιλεῖ Τραπεζοῦντος. Τῷ νομοφύλακι εἰς Πελοπόννησον. 30. Δημητρίῳ Ῥαοῦλ τῷ Καβάκη. 31. Τῷ μεγάλῳ δουκί (Λουκᾷ Νοταρᾷ, τῷ 1449;). 32. Τῷ αὐτῷ μεσάζοντι καὶ γαμβρῷ τοῦ βασιλέως. 35. Τῷ μεσάζοντι. 34. Τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ (1450). **Β' Μετὰ τὸ 1450:** 1. Τῷ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ. 2. Μανουὴλ Ῥαοῦλ τῷ Οἰσῆ. 3. Ἀγνώστῳ (πρὸ τοῦ 1453). 4. Τῷ μεγάλῳ δουκί (Λουκᾷ Νοταρᾷ, τῷ 1451/2). 5. Τῷ αὐτῷ μεγάλῳ δουκί. 6. Ἀγνώστῳ (1452). 7. Τῇ κυρᾷ Σιμωνίδῃ Παλαιολογίῃ τῇ Ἀσανίῃ. **Χρονογραφία (1472).**

Ε' ΤΟΜΟΣ: Μεταφράσεις καὶ Σχόλια: 1. Ἐπιτομὴ τοῦ Κατὰ Ἐθνικῶν Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου ἐκ τῆς «Summa Theologica» αὐτοῦ. Προοίμιον. 2. Τίς ὁ τοῦ ποιητοῦ σκοπός. 3. Θεὸς δημιουργός. 4. Ὁ Θεὸς ὡς αὐτοσκοπός καὶ προνοητής. 5. Ἡ ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια. 11. Ἐπιτομὴ ἐκ τοῦ Θεολογικοῦ (Summa Theologica) Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτου: 1. Εἰσαγωγή. 2. Περὶ τοῦ εἶναι τὸν Θεόν. 3. Περὶ τῶν ἀνηκόντων τῇ Τριάδι θεῶν προσώπων. 4. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ προόδου τῶν κτισμάτων. 5. Περὶ τῶν ἀγγέλων. 6. περὶ τῆς δημιουργίας τῆς σωματικῆς κτίσεως. 7. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου. 8. Περὶ τῆς

τῶν ὄντων κυβερνήσεως.

ΣΤ' ΤΟΜΟΣ: Καὶ ὁ τόμος οὗτος περιέχει ἐν συνεχείᾳ Μεταφράσεις καὶ Σχόλια Ἐπιτομῆς τοῦ Ἀκινάτου, κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειράν: III. Ἐπιτομὴ τῆς «Prima Secundae» τῆς Summa Theologica τοῦ Ἀκινήτου, διηρημένη εἰς τὰ κεφάλαια: 1. Πρόλογος. 2. Περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου τέλους. 3. Περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. 4. Περὶ τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς. 5. Περὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀνθρωπίνων ἐνεργειῶν. 6. Περὶ παθῶν καὶ ἀμαρτημάτων. 7. Περὶ νόμου καθόλου. 8. Περὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ.— IV. «Τοῦ Ἐπιτομῆς, Περὶ διαφορᾶς οὐσίας καὶ τοῦ εἶναι (De ente et essentia), ἐρμηνευθὲν καὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα μετενεχθὲν γλῶτταν»: 1. Μετάφρασις. 2. Σχόλια. 3. Πίναξ τῶν ζητημάτων.— V. «Εἰς τὴν περὶ ψυχῆς πραγματείαν Ἀριστοτέλους ἐξήγησις τοῦ Ἐπιτομῆς ἐρμηνευθεῖσα παρὰ Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου»: διαιρεῖται δὲ εἰς τρία βιβλία.

Ζ' ΤΟΜΟΣ: Ὁ Τόμος οὗτος περιλαμβάνει Σχόλια εἰς ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, καὶ δὴ: Α'. Εἰς τὰ τρία πρῶτα μέρη τῆς Λογικῆς αὐτοῦ. Προηγείται Ἐπιστολὴ «Τῷ ὑψηλοτάτῳ καὶ πανευτυχεστάτῳ δεσπότῃ κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Παλαιολόγῳ». Εἶτα ἀκολουθεῖ: Μέρους πρῶτον: «Προλεγόμενα εἰς τὴν Λογικὴν καὶ εἰς τὴν Πορφυρίου Εἰσαγωγὴν, ἐκ διαφορῶν συλλεγέντα βιβλίων, μετὰ ἰδίων ἐπιστᾶσιων». Μέρους δευτέρου: Εἰς τὸ βιβλίον τῶν Ἀριστοτέλους Κατηγοριῶν ἐξήγησις. Μέρους

τρίτου: «Εἰς τὸ περὶ Ἑρμηνείας βιβλίον ἐξήγησις». Β'. Σημειώσεις εἰς τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοτέλους: I. «Ἀποσημειώσεις τῶν βιβλίων τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως Ἀριστοτέλους». II. «Σημειώσεις ἐκ τῶν περὶ οὐρανοῦ βιβλίων τεσσάρων». III. Σημειώσεις ἐκ τῶν περὶ ψυχῆς βιβλίων τριῶν. IV. Σημειώσεις εἰς ἕτερα ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους. V. Ἀποσπάσματα διάφορα. VI. Σημειώσεις εἰς τὴν Φυσικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν τῇ ὥσιν.

Η' ΤΟΜΟΣ: Ὁ τελευταῖος οὗτος Τόμος τῶν ἔργων τοῦ Σχολαρίου περιλαμβάνει ἐν συνεχείᾳ φιλοσοφικὰ ἔργα καὶ μεταφράσεις, τὴν Γραμματικὴν αὐτοῦ καὶ Σύμμεικτα (Varia), κατὰ τὴν ἐξῆς σειράν: VII. «Διαίρεσις κεφαλαιώδης τῶν βιβλίων τῆς Φυσικῆς ἀκροάσεως» τοῦ Ἀριστοτέλους (τὰ πέντε πρῶτα βιβλία). VIII. «Προλεγόμενα εἰς τὴν Φυσικὴν ἀκρόασιν Ἀριστοτέλους» (α. ἐκ τοῦ Ἐπιτομῆς τοῦ Ἀκινάτου καὶ β. ἐκ τῶν Συμπλεκτικῶν). IX. Μετάφρασις Σχολίων εἰς τὴν Φυσικὴν ἀκρόασιν τοῦ Ἀριστοτέλους τοῦ Ἐπιτομῆς τοῦ Ἀκινάτου. X. Μετάφρασις «Περὶ τῶν σοφισμάτων» ἐκ τῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐπιτομῆς. XI. Μετάφρασις «Ἐκ τῆς Διαλεκτικῆς (Summulae logicae) τοῦ μαΐστορος Πέτρου τοῦ Ἰσπανοῦ». XII. Μετάφρασις τοῦ «Περὶ τῶν ἕξι Ἀρχῶν» (De sex principiis) τοῦ De Gilgert de la Porrée (ἐν σημ.: «ὁ τοῦ βιβλίου ποιητῆς Γλμπερτος Πορρετᾶνος»).— Γραμματικὴ («Περὶ στοιχείων, προσωδιῶν, καὶ τῶν ὀκτώ τοῦ λόγου μερῶν, ἧτοι εἰς Γραμματικὴν Εἰσαγωγὴν πρώτη».—Σύμμεικτα (Varia).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κύρια καὶ μόνον ἔργα ἀναφέρομεν καὶ ἐκ τῆς νεωτέρας βιβλιογραφίας μόνον τὰ ἀπαραίτητα: Louis Petit.—X. A. Siderides-Martin Jugie, Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου Ἐπιτομὴ τὰ εὐρισκόμενα — Oeuvres complètes de Georges Scholarios. Paris 1928/36 τ. I—VIII. Martin Jugie, Ἐπιτομὴ Scholarios ἐν Dictionnaire de Théologie catholique. Paris 1941 σελ. 1521/70 Νικ. Β. Τωμαδάκη, Περὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Συναγωγὴ κειμένων. Ἀθήναι 1953. (Δούκας—Κριτόβουλος—Σφραντζῆς—Χαλκοκονδύλης). Τρύφ. Ε. Εὐαγγελεῖδου, Γεννάδιος Β' ὁ Σχολάριος, πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν οἰκουμηνικός Πατριάρχης. Ἐν Ἀθήναις 1896. Μαν. Γεδεών, Πατριαρχικοί Πίνακες. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890. Κων. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Ἐν Ἀθήναις 1868. Τοῦ αὐτοῦ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. Ζ' (Προλεγόμενα). Ἄνδρον. Δημητράκοπούλου, Ὁρθόδοξος Ἑλλάς. Ἐν Λειψίᾳ 1872. Κρουμβάχερ — Σωτηριάδου, Ἱστορία τ. βυζαντ. Λογοτεχνίας, τ. Α', 281 ἐ. Ἄδαμ. Διαμαντοπούλου, Μάρκος ὁ Εὐγενικός καὶ ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ σύνοδος. Ἐν Ἀθήναις 1899. Τοῦ

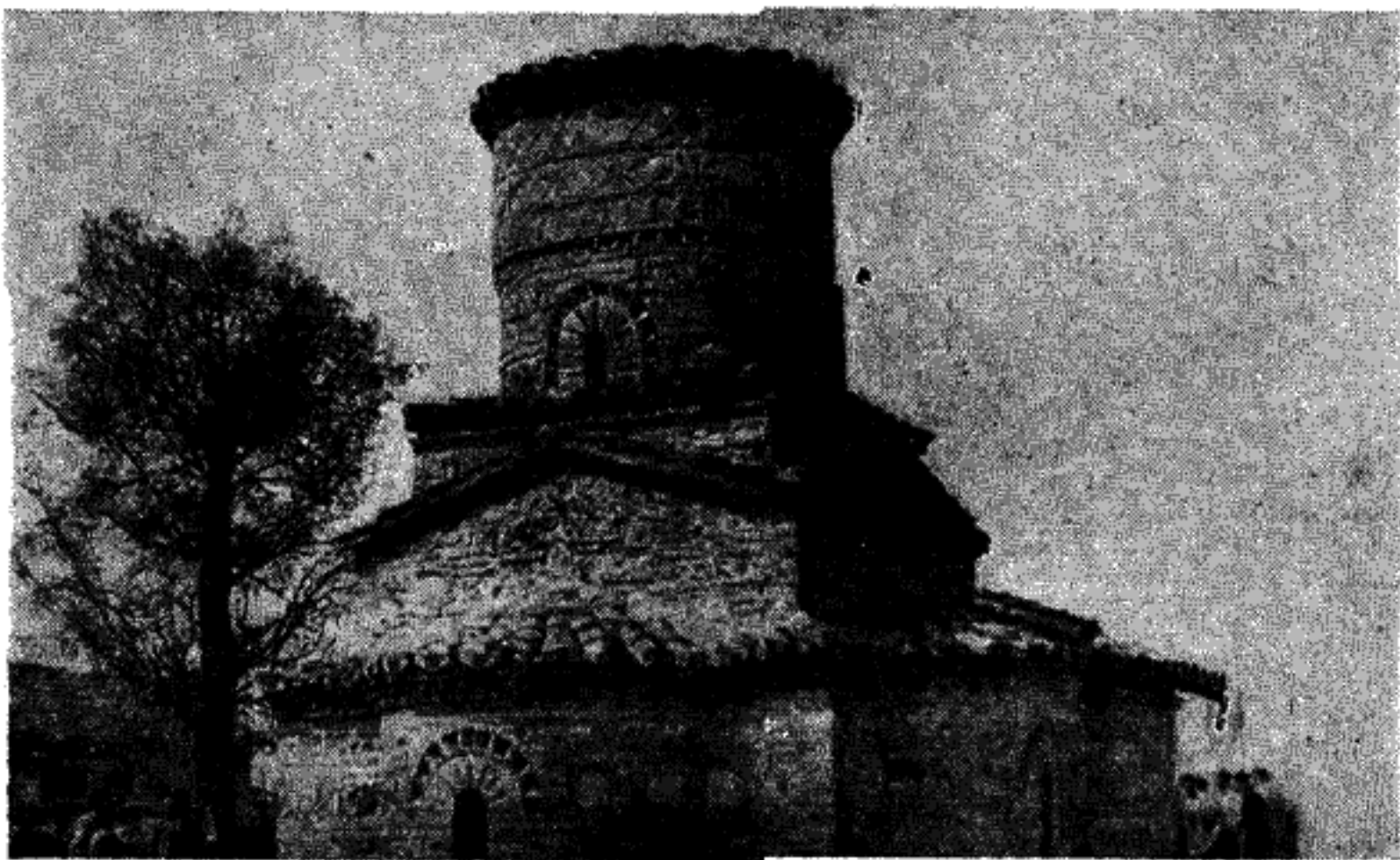
αὐτοῦ, Σίλβεστρος Συρόπουλος καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα αὐτοῦ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου. Ἐν Ἱεροσολύμοις 1923. Τοῦ αὐτοῦ, Γεννάδιος ὁ Σχολάριος ὡς ἱστορικὴ πηγὴ τῶν περὶ τὴν ἄλωσιν χρόνων. «Ἑλληνικά» τ. Θ', 285 ἐ. Ludwig Mohler, Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann. Paderborn 1923. Adolf Ziegler, Die Union des Konzils von Florenz in der russischen Kirche. Würzburg 1938 (βιβλιογραφία). Σπυρ. II. Λάμπρου, Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά. Ἐν Ἀθήναις 1912/24 τ. II. Ἀχ. Κύρου, Βησσαρίων ὁ Ἑλληνας. Ἐν Ἀθήναις 1950. Β. Τατάκης, La Philosophie byzantine. (E. Bréhier, Histoire de la philosophie, fasc. suppl. n. 2.). Paris 1949. L. Mohler, Aus Bessarions Gelehrtenkreis. Abhandlungen, Briefe von Bessarion, Theodoros Gazes, Michael Apostolis, Andronikos Kallistos, Georgios Trapezuntios, Niccolò Perotti, Niccolò Capranica. (Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist und Staatsmann, III—Quellen und Forschungen aus dem Gebiet der Geschichte, 14). Paderborn 1942. Τοῦ αὐτοῦ, Theodoros Ga-

zes, seine bisher ungedruckten Schriften und Briefe, *Byzant. Zeitschr.* 42 (1943/9) 50—75. J. C. P o w e l, Michael Apostolios gegen Theodoros Gazes, *Byzant. Zeitschr.* 38 (1938) 71—86. M a r t i n J u g i e, Georgios Scholarios, professeur de philosophie, *Atti V Congr. Intern. di Studi Biz. I* (1939) 482/92. Γ. Π. Μ α μ α λ ά κ η, Γεώργιος Γεμιστός Πλήθων. (Texte und Forschungen zur byz-neugr. Philologie. 32). Athen 1939. M. V. A n a s t o s, Pletho's calendar and liturgy, «*Dumbarton Oaks Papers*» 4 (1948) 183—305. Τοῦ αὐτοῦ, Le calendrier et la liturgie de Georges Gémist Pléthon, *Actes du VI Congrès Intern. d'Etudes Byzantines* (Paris 1948) I (1950) 207/19. Δ. Α. Ζ α ν θ η ν ο ὦ, Ἱδεολογικαὶ συγκρούσεις εἰς τὴν πολιιορκουμένην Κοινοπολιτ. «*Νέα Ἑστία*» 24 (Τ. 47) (1950) 794/99. F. M a s a i, Un *Peri* οὐσίας faussement attribué à Michel Apostolès, ἐν «*Scriptorium*» 1 (1946/7) 162. M. J u g i e, Le schisme byzantin. *Aperçu historique et doctrinal*. Paris 1941. C. G i a n n e l l i, Un progetto di Barlaam Calabro per l'unione delle Chiese, *Miscellanea G. Mercati III* (Studi e Testi. 123) (1946) 154—208. G. H o f m a n n, Die Konzilsarbeit in Ferrara, «*Or Chr. Per.*» 3 (1937) 110/40.403/55. Die Konzilsarbeit in Florenz, αὐτόθι 4 (1938) 158/83.372—433. Charakter der

sitzungen im Konzil von Florenz, αὐτόθι 16 (1950) 358/76. Τοῦ αὐτοῦ, *Epistulae pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes*. (Concilium Florentinum, Documenta et Scriptorum, Ser. A, Vol I.P. I. II. III.). Rom, pontif. Istit. Orient. 1940. 1944. 1946. Τοῦ αὐτοῦ, *Acta Camerae Apostolicae et civitatum Venetiarum, Ferrariae, Florentiae, Januae de Concilio Florentino*. Rom. 1950. β. C a n d a l, Bessarion Nicaenus in Concilio Florentino, «*Or. Chr. Per.*» 6 (1940) 417—466. M. J u g i e, La lettre de Georges Amiroutrès au duc de Nauplie Démétrius sur le Concile de Florence, «*Byzantion*» 14 (1939) 77—93. V. L a u r e n t, Les grandes crises religieuses à Byzance. La fin du schisme ar-sénite «*Bulletin Acad. Roum.*», Sect. Hist. 26, 2 (1945) 225—313. Ν. Β α ν ε σ σ α, Le Patriarche Athanase I et Andronic II Paléologue. État religieux, politique et sociale de l'Empire (Bulletin Acad. Roum., Sect. Hist. 23.1). Bukarest 1942.—Τὴν ἀπὸ τοῦ 1938—1950 κυρίαν βιβλιογραφίαν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους προβλήματα, τὰ ἀφορῶντα καὶ εἰς τὸν Σχολάριον, εὕρισκε τις ἀνέτως εἰς τὸ νεώτατον ἔργον τῶν: F r a n z ö l g e r — A. M. S c h n e i d e r, *Byzanz*. (Wissenschaftliche Forschungsberichte. Geisteswissenschaftliche. Reihe. Herausg. von Prof. Karl Hönn. Band 5) Bern 1952.

ΚΩΝ. Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Τακτικός καθηγητὴς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Λογοτεχνίας ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

ΚΟΥΠΕΛΙΔΙΚΗ ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ